

MEQUINENSA: LES *PENYES* DE LA SANTA

HÈCTOR MORET

COMENTARIS PREVIS

La voluntat o l'actitud, individuals o col·lectives, expressament denominadores, es manifesten en nombrosos espais o àmbits onomàstics de la vida quotidiana, àmbits que fins fa poc no han despertat prou l'interès per la recerca i la reflexió onomàstica, segurament degut al caràcter efímer, festiu i arbitrari de molts dels noms que s'hi recullen i a les motivacions banals en què s'inspiren. Estem parlant d'espais com poden ser els que conformen els noms de les nombroses vies d'escalada que solquen les nostres muntanyes,¹ les denominacions de les embarcacions artesanals² —o altres vehicles de transport—³ o els noms que reben arreu del país els Gegants,⁴ per esmentar només tres àmbits onomàstics quotidians que ara —després de consultar el nostre butlletí— ens vénen al cap.

1. Jorge Cruz Orozco i Josep Maria Domingo i Roig: «Les denominacions de les vies d'escalada al País Valencià», *BISO*, XLIV (març 1991), pàgs. 426-433.

2. M. Roser Cabrera González: «Els noms de les barques», *BISO*, LXX-LXXI (setembre-desembre 1997), pàgs. 227-231. Aprofito l'avinentsa per presentar, tal qual, els noms de llaüts mequinensans que consten en una llista elaborada per Joaquín Riau Arbiol, traspasat ben recentment, guardada en l'arxiu de l'ajuntament de Mequinensa: «Llaguts para el transporte del carbón (Extinguidos). Los más conocidos: Paloma, Temerario, Hóscar (sic), Mequinenza, Rofita, Joaquín Costa, Ebro, Patrocinio, Cinca, San Antonio, Porvenir, Gildope (sic), Dorado, Republicano, Considerado, San Ramón, Aragón i M. de La Victoria.

Puntones –Embarcaciones de menor calado, quedan muy pocas–: Pilar, Carlota, Andresita, Paca, Ferragut, Descamisada, Octogesa, La Veloz, Santa Agatoclia, Marina i Isidro».

3. Anònim, «Alguns noms propis de camions», *BISO*, V (1981), pàg. 43; Anònim, ««Fura» i altres noms propis d'automòbils», *BISO*, XX (juny 1985), pàgs. 46-49; Josep Lluís Fos i Martí: «Els noms dels quadres de les bicicletes de competició», *BISO*, XXV (setembre 1986), pàgs. 100-101.

4. Mireia Moreu Huet: «Noms de Gegants», *BISO*, XVI (juny 1984), pàgs. 32-35, i «Noms de Gegants (II)», *BISO*, XVIII (desembre 1984), pàgs. 52-53; Sergi Gómez i Soler: «El nom dels Gegants», *BISO*, LXX-LXXI (setembre-desembre 1997), pàgs. 541-551.

Amb tot, cal dir que alguns d'aquests espais onomàstics ja han merescut l'atenció —tal com es desprèn de la lectura de l'oració immediatament anterior— de diferents investigadors, els quals sovint han donat a conèixer les seues indagacions i reflexions a través de les pàgines del nostre butlletí.⁵ La comunicació que ara s'inicia vol centrar-se en un d'aquests àmbits onomàstics, que tot i comptar amb un excel·lent treball centrat en la ciutat que en aquests moments ens acull,⁶ pensem que encara no ha despertat plenament l'interès dels investigadors; ens estem referint en concret a l'espai onomàstic que comprèn els noms populars de les colles o *penyes* que amb un motiu o un altre trobem en una celebració o festa popular d'una determinada població o regió del país.

Com bé sap tothom, en ocasió de les festes patronals de la major part de poblacions de l'Estat espanyol la gent jove, i no tan jove, acostuma a aplegar-se en colles per tal de participar conjuntament en els diversos actes festius i populars que caracteritzen aqueixos dies d'esgambi col·lectiu. Aquestes colles són conegudes molt sovint amb l'apel·latiu de *penyes*, de clar origen castellà.

A la comarca del Baix Cinca, si més no, les *penyes* acostumen a tenir uns punts de reunió —un garatge, els baixos d'una casa particular, la seu de determinada associació, etc.—, en l'entrada dels quals sovint trobem escrit el nom de la *penya* que hi té el *cau*, un nom creat a partir de la voluntat denominadora dels membres de la colla en qüestió. Gairebé sempre aquests noms tenen, d'acord amb el motiu que les genera, un clar to festiu i joganer. A la població de Mequinensa, a l'extrem sud del Baix Cinca, a l'anomenada Franja de Ponent o Aragó catalanòfon, les *penyes* tenen una gran vitalitat. Des de fa una bona pila d'anys, gairebé la totalitat del jovent de la vila forma, o ha format, part d'una *penya* o altra, de tal manera que aquestes colles festives, d'organització més aviat precària, esdevenen un mitjà importantíssim de socialització per a les noves generacions. Cal afegir que moltes persones d'edat madura sovint també constitueixen *penyes* amb motiu de la festa major de Mequinensa, però sens dubte, en comparació amb les juvenils, amb molta menor activitat pública.

5. Vegeu ací mateix la resta de notes al peu de pàgina o, *e. g.*, Emili Casanova: «Els noms dels caus de conill d'Agullent i de Benissoda», *Almaig. Estudis i documents*, VIII (Ontinyent, 1992), pàgs. 89-95; i Biel Sansano: «Un estudi comparat dels noms aplicats als números de la rifa dels cecs en les ciutats d'Alacant i Elx», *BISO*, XLII (gener 1991), pàgs. 342-356.

6. Mercè Biosca i Roser Ripollès: «L'Aplec del Cargol. Noms de les colles», *BISO*, XL (juny 1990), pàgs. 144-152.

Algunes d'aquestes *penyes*, o si més no els noms, tenen una vida efímera, d'un o dos anys, mentre que moltes altres duren desenes d'anys i en algun cas, amb renovació constant de membres, poden comptar ja amb un parell de dècades de vida.

Els membres de cada *penya* es presenten a la resta de mequinensans vestits amb una mena d'«uniforme» informal —que serveix per distingir els components d'una *penya* dels d'una altra i, alhora, per reforçar la identitat de grup— constituït per una camisa o samarreta i/o pantalons d'un mateix color i disseny; o bé, simplement, d'un mateix model de mocador de coll.

Tenint en compte les observacions expressades fins ara, hem pensat en redactar aquesta breu comunicació amb el propòsit d'exposar en aquest col·loqui una mostra, acompanyada d'una curta anàlisi, dels noms de les *penyes* mequinensanes que es mogueren del 16 al 21 de setembre de 1999 pels carrers de Mequinensa durant les festes patronals dedicades a Santa Agatòquia o, com diem al *Poble*, durant *los dies de la Santa*.

Així, exposarem una llista, en ordre alfabètic, dels noms que hem trobat enguany en una mena de «casetes adossades» que diferents *penyes* mequinensanes van ocupar el proppassat mes de setembre en l'esplanada que s'estén, dins del nucli urbà de la nova vila de Mequinensa, entre la vora dreta del riu Segre i la seu i les instal·lacions del club de rem Capri.

Assenyalem amb un astèrisc (*) els noms de les *penyes* que efectivament enguany han fet *niu* en l'espai adés descrit ja que també presentem en la llista els noms que a través de pintades i *grafitti* realitzats en l'espona que separa la carretera comarcal de la seu, o *cau*, de moltes d'aquestes *penyes*, han deixat en els últims anys testimoni de la seua existència però que ara mateix no podem assegurar que tinguen existència real, o que no siguin res més que l'expressió gràfica corresponent a noms de penyes consolidades, és a dir, que fa anys que duren, sinó que responen a un impuls comunicatiu; en aquest últim cas, assenyalem amb (+) l'existència d'aquestes pintades quasi perennes.

Com a característiques generals d'aquests noms festius (i mai millor dit) cal assenyalar, a més del fet que la tria del nom gairebé sempre no té altra motivació que la subjectivitat —el gust estètic— de la major part del membres de la *penya* en qüestió, l'ús despreocupat que se'n fa de l'ortografia (un ús que en el cas de Mequinensa es veu reforçat pel fet que la llengua pròpia d'aquesta vila, el català, no és, ara per ara, llengua oficial i, per tant, el seu ensenyament és molt precari), així com la presència de grafies estrangeres o estrambòtiques, ja sia en la utilització

de la *k* en lloc de dígraf romànic *qu* davant de *i*, *e* o de la *c* davant de *a*, *o*, *u* (e.g. *kurkon's*); de la *w* en lloc de la *v* simple (e.g. *Walldufandes*) o, sobretot, d'assenyalar els plurals col·locant una *s* elidida en posició final (e.g. *Vadoke's*) com si es tractés de l'anomenat datiu saxó de l'anglès.

Una altra característica (orto)gràfica és la gairebé total adequació de la grafia de les pintades a la fonètica local; així, a més de recollir trets fonètics molt particulars del parlar de Mequinensa (*kurkon's* en lloc del molt més general en català occidental «corcons»), també observem, de manera sistemàtica, *a-* en els mots que presenten els grups inicials *en-/em-*, *es-* i *eix-* (e.g. *Ampastré's*), com és característic en bona part del català nord-occidental.

Una tercera característica que convé destacar és el fet que sovint les penyes presenten noms inspirats en expressions o paraules molt pròpies de Mequinensa, o que si més no els que els posen els noms així ho perceben (e.g. *Nem a tos*, *D'aorri*).

També cal indicar que en algun cas el noms de les penyes, o les inscripcions festives, s'inspiren en altres llengües que no són el català, com ara el castellà col·loquial (*de que vas?*), el castellà d'Aragó (*Semos fieros!!! Pero tú más!!!*), l'anglès (*Warriors*) o l'alemany (*Lohnarbeiter's*, *Stukas*).

Per últim, només ens cal assenyalar que, a grans trets, les característiques apuntades més amunt també les hem observat, al llarg de les nostres estiuencques visites nocturnes, en els noms de les penyes de poblacions de l'Aragó catalanòfon veïnes de Mequinensa, tant de la comarca del Baix Cinca (Fraga, Saidí i Torrent de Cinca) com del Baix Matarranya (Favara, Maella i Nonasp), poblacions on també els noms de les penyes s'escriuen en ortografia festiva, a mig camí entre la transcripció fonètica i la normativa catalana i, en ocasions, la castellana; característica que no sempre, ni de bon tros, s'observa en els noms de les penyes de poblacions del Baix Segre (la Granja d'Escarp, Seròs, Massalcoreig...) o de la Ribera de l'Ebre (Riba-roja), comarques veïnes del Baix Cinca però administrativament catalanes, on també són freqüents aquestes agrupacions festives.

Reproduïm els noms tal i com els hem recollit, conservant les grafies dels originals. Per fer més entenedors els textos originals sovint acompanyem les grafies originals amb les formes del català general i, en ocasions, hi afegim breus comentaris per aclarir significats o motivacions. Si els textos són prou transparents pel que fa als seus significats els deixem tal qual.

LES PENYES DE LA SANTA DE MEQUINENSA

Ampastre's*+ (Empastres): aquesta penya pren el nom de la forma, pròpia del català de Mequinensa, i de l'occidental en general, que serveix per designar una cosa mal feta, que revela ignorància o manca d'habilitat. En la tria del nom hi té un paper destacat el record de la famosa **Banda de l'Empastre**, de viu record entre els mequinensans.

Ascucades* (Escucades): penya formada per noies joves. En el parlar de Mequinensa, el verb *cuquejar*, en una de les seues acepcions, significa començar una preadolescent a mostrar interès en participar en les activitats dels adults. Així una noia escucada, o que cuqueja, és una noia molt jove que es mostra impetuosa per participar en el món d'adults.

Asfixiat's*+ (Asfixiats).

Asgarrasaries+ (Esgarrassàries): el motiu d'aquesta pintada cal anar-lo a cercar en el mot del parlar de Mequinensa «esgarrassàries» (=persona maldestra i no gaire endreçada pel que fa al seu aspecte exterior).

Els Ventiladors: Nantres, sempre voltant: els membres d'aquesta penya, que no tenen local o cau propi, es passen, com els ventiladors i els membres de la penya **Serillot's**, les festes fent voltes; és a dir, visitant de manera contínua els espais públics, els bars i els locals de la resta de penyes. Els **Ventiladors** expressen la seua existència a través de fulls volants.

Au vá home va [Stukas]+ (Au va home, va [Stukas]): locució emprada per restar importància al que fa o diu algú altre. El nom de la penya és **Stukas**, l'origen del qual cal anar-lo a cercar en el popular model d'avió de combat emprat per l'exèrcit alemany en la Segona Guerra Mundial.

D'aorri+ (D'a orri): locució adverbial pròpia del parlar de Mequinensa emprada amb el significat de tenir o fer una cosa en abundància, sense mesura.

De gaidó+ locució adverbial: que s'empra en el parlar de Mequinensa gairebé sempre acompanyant el verb mirar, amb el significat d'observar o fer una cosa obliquament, de costat. Es tracta d'una locució pròpia del català occidental; en català oriental, amb el mateix significat, és més freqüent la locució «de gairell».

Desfasat's+ (Desfasats).

¿de que vas?+ (De què vas?): expressió pròpia del parlar juvenil d'arreu de l'Estat que s'empra per indicar que algú s'excedeix en el seu comportament o en els seus comentaris.

Deúnido+ (Déu n'hi do): locució prou coneguda per tot el domini lingüístic que ens estalvia fer cap altre comentari.

Dis-me com vulgos*: per obvi, sense cap altre comentari que no sia destacar la utilització del la desinència en -o-, característica del parlar de Mequinensa, en algunes formes del present de subjuntiu; i el fet que com en moltes altres ocasions (*e.g.* Sense nom, No ho sabem, Ja u sas, No teu tinc que dir o Qui 1 sap) el nom de la penya recull una reflexió metaonomàstica —si se'm permet el neologisme— o despreocupació denominalista.

Dur's de mollera+ (Durs de mollera): locució d'evident origen castellà que s'empra per significar que s'entenen difícilment les coses.

Ja pots contar+

Ja u sas*+ (Ja ho saps): per obvi, sense cap altre comentari tret del fet que en aquesta frase es recull la forma, pròpia del parlar de Mequinensa, de segona persona singular del present d'indicatiu del verb saber. Veeu **Dis-me com vulgos**.

Kaduk's*+ (Caducs): evidentment, els membres d'aquesta penya són persones d'edat madura, relativament.

The Kapsot's* (The Capsots): en el parlar de Mequinensa el mot «capsot» s'aplica a una persona que mostra escassa intel·ligència en obstinar-se en mantenir les seues idees o propòsits.

Kara'l kul*+ (Cara al cul).

Kremat's* (Cremats).

Kurkon's*+ (Curcons): el nom d'aquesta penya cal anar-lo a cercar en el mot «corcó» amb el significat de persona amoïnosa per la seua insistència a demanar o a parlar, mot que en la llengua de Mequinensa té la forma «curcó», possiblement per influència de «cuc».

Lohnarbeiter's*+ (*Lohnarbeiter*): mot alemany que en català significa «treballador, jornalер».

Mai jauen+: per obvi, no cal fer cap altre comentari al nom d'aquesta penya si no és la correcta grafia en català occidental, propi de Mequinensa. Amb tot, cal assenyalar la semblança fonètica entre el nom d'aquesta penya i el del Mick Jagger, líder del conegut grup britànic de música pop, *The Rolling Stones*, semblança que entenem que no és casual del tot, ni de bon tros.

Mas vis't mai l'ou+ (M'has vist mai l'ou?): el motiu principal del nom d'aquesta històrica penya mequinensana, a més de recollir-hi una expressió clarament festiva, cal anar-lo a cercar, com en el cas de la penya immediatament anterior, en la semblança fonètica amb noms o expressions angleses, en aquest cas amb els refranys o títols de diferents cançons del no menys conegut grup britànic de música pop *The Beatles*, el qual emprava sovint —massa sovint dirien els membres de la penya **Mai jauen**, perquè entenem, amb permís d'en

Jordi Mesalles i d'en Miquel Casamayor, que el conflicte d'*Els Beatles contra els Rolling Stones* també va arribar a Mequinensa—l'expressió *I love (you)* en moltes de les seues composicions.

Nan 3*+ (Nantres «nosaltres»): pronom personal de primera persona plural propi del parlar de Mequinensa i de nombrosos punts del domini lingüístic; en especial del català nord-occidental.

Nem a tos*+ (Anem a tò): la locució adverbial *a tò* té, en el parlar de Mequinensa, el significat de capficar-se en fer una cosa, sovint de manera barroera, maldrestra o tossant de banda a banda, sense pensar, ni per un moment, que possiblement hi ha maneres més senzilles de fer-la. Sempre són els altres els que fan les coses, o van, a tò.

Nem tiran* (Anem tirant): locució adverbial abastament coneguda per tot el domini lingüístic que significa fer les coses pausadament, seguint el ritme acostumat.

No ho sabem+ Veeu *Dis-me com vulgos*.

No m'anredos* (No m'enredos): veeu el comentari que trobem a continuació pel que fa la a la a- del verb *enredar*.

No t'an t'eng*+ (No t'entenc): l'únic comentari a fer, a més de l'ortografia festiva emprada i la volguda i suposada semblança fonètica amb el xinès, és la conservació gràfica de la a-, característica del parlar de Mequinensa, del verb *entendre*.

No teu tinc que dir+ (No t'ho tinc que dir): veeu *Dis-me com vulgos*.

Ont'arrive* (On t'arriba?): el motiu del nom d'aquesta penya cal anar-lo a cercar, segons comentaris d'alguns dels seus components, en la indagació festivosexista sobre l'abast dels membres virils dels components mascles (tots) d'aquesta penya.

Que has dit?+

Que hi farem...?+: frase feta característica del parlar del Mequinensa, i en general de la resta del domini lingüístic, que es diu en to resignat referint-se a coses a les quals no podem posar remei.

Qui 1 sap* (Qui ho sap?): veeu *Dis-me com vulgos*.

Sabok's+ (Sabocs): en el parlar de Mequinensa «saboc», a més del nom de l'ocell de la família de les caprimúlgides, espècie *Caprimulgus europaeus*, té el significat de beneïtot, de persona que diu o fa les coses sense cap mena de gràcia o encert.

Serillot's+ (Cerillots): el motiu del nom d'aquesta penya cal anar-lo a cercar en la frase feta del parlar de Mequinensa *Voltar! Donar voltes com a un Cerillot*

(=Anar d'un lloc a un altre sense un objectiu determinat), frase feta que al seu torn té l'origen metafòric en les espelmes primes, llargues i molt recaragolades —és a dir, que fan moltes voltes— que s'empraven en els enterraments.

Semos fieros;iii Pero tú más;iii+: una de les escasses penyes mequinensanes que no tenen un nom festiu en català; en concret, aquest nom és clarament del castellà popular d'Aragó.

Sense nom*+: enguany aquesta penya ha compartit *cau* amb la penya *Nem a tos*. Veeu també *Dis-me com vulgos*.

+*s'k!nerfos!ksA (Esquizofrèncics): d'acord amb el nom d'aquesta penya, el seu nom s'acostuma a escriure's a l'inrevés i de manera caòtica, estrambòtica, com si fos obra d'una persona, o d'un conjunt de persones, esquizofrèniques, i mequinensanes, tal com assenyala la -a final/inicial del nom en qüestió.

Stukas*+: veeu més amunt *Au vá home va*.

Thanokes*+ (Tanoques): en el parlar de Mequinensa, com en bona part del domini lingüístic, s'empra el mot «tanoca» per designar una persona que mostra escassa intel·ligència.

Tots junts no fem res+

Vadoke's*+ (Badoques): en el parlar de Mequinensa, s'empra el mot «badoç» —i el seu corresponent femení «badoca»— per qualificar una persona que mostra escassa intel·ligència o que per distracció és fàcil d'enganyar o sorprendre.

Avd. Wallbufandes+ (Vallbufandes —o possiblement amb menor freqüència, Vall d'Ufandes o Vallufantes—): és el nom que rep el barranc que limita al nord-est el nucli urbà de l'actual vila de Mequinensa.

Warriors+ (*Warrior*, mot anglès que en català significa «guerrer»).